

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 05-fevral 2022

Ma'qullandi: 10-fevral 2022

Chop etildi: 15-fevral 2022

KALIT SO'ZLAR

Қанғб, Талас, Чу, Катта Хан, Жобғулар, Битян, Лоюени, Кушон ва Парфия

Қанғ давлати асосини ташкил этган қабилалар Сирдарёнинг ўрта ва қуйи оқимларида истиқомат қилганлар. Давлат ташкил топган дастлабки даврда унинг ҳудудий асосини Тошкент воҳаси ташкил этган. Ташқи ҳарбий хужумлар туфайли Қанғ давлати нафақат мустақамланиб олади, балки ўз чегараларини ҳам кенгайтириб боради. Яъни, мил.авв. II ва мил.б. I асрда Қанғ давлатининг ҳудуди анча кенгайиб Тошкент воҳаси, Ўрта Сирдарё ерлари, Талас водийси ва Чу дарёсининг

ҚАНҒ ДАВЛАТИ ТАРИХИ

Бозоров Қувончбек Дилмурод ўгли, Панжиев Жамшид Тохир ўгли

Денов тадбиркорлик ва педагогика институти талабаси

E-mail: quvonchbozorov8gmail.com

e-mail: panjiyevjamshid5@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6105734>

ANNOTATSIYA

Антик давр Ўзбекистон ҳудудларида тараққий этган давлатлардан бири – Қанғ давлатидир. Қадимги Хитой манбаларида Қанғ давлати мавжуд бўлганлиги ҳақидаги маълумотлар мил.авв. III аср охири – II аср бошларига тўғри келади. Аммо, Қанғ давлати ва қанғарлар тарихининг машҳур билимдони К. Ш. Шониёзовнинг фикрича, бу давлат мил. авв III асрнинг бошларида пайдо бўлади. Кейинроқ эса, Юнон-Бақтрия давлати ва қўшни қўчманчи қабилалар билан бўлган қурашлар натижасида Қанғ давлати янада мустақамланади ҳамда манбаларда Ўрта Осиёдаги йирик давлатлардан бири сифатида тилга олинади. Давлатнинг номи – қанғ||, – қанғар||, – қанғуй|| деномланувчи қабиланинг номидан олинган бўлиб, этимологияси мунозарали ҳисобланади.

қуйи оқимидаги ерларни ўз ичига олар эди. Қанғ давлати ҳақида бизгача етиб келган манбаларда бу давлат ҳокимияти қандай идора қилингани, бошқарув тартиби ва шакллари ҳақида аниқ маълумотлар сақланиб қолмаган. Катта Хан сулоласи тарихида (мил.авв. 202-мил. 25 йй) Қанғ подшоси ўз оқсоқоллари билан маслаҳатлашиб иш тутганлиги ҳақида маълумот берилади. Бундан хулоса чиқарган тадқиқотчилар ўша даврда ташкил топган Қанғ давлатида кенгаш муҳим рол

ўйнаганлигини, давлат кенгашида қабила бошлиқлари, ҳарбий саркардалар фаол қатнашганликларини ҳамда уларнинг фикри ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлганлигини таъкидлайдилар. Демак, ўша даврларда подшо

саройи қошида кенгаш мавжуд бўлиб, подшонинг ички ҳамда ташқи сиёсати ва бошқа барча давлат ишлари ва бошқаруви билан боғлиқ масалалар ана шу кенгаш йиғилишида ҳал қилинган.[1]

Қанғ давлатига қарашли ерлар бир нечта вилоятларга (ёки мулкларга) бўлинган бўлиб, уларнинг ҳар бирини жобғу ёки ёбғу (қад. Хитой манбаларида – чжаову) деб номланган хокимлар бошқарган. Жобғулар мамлакат бошқарувида Қанғ подшоларининг асосий таянчи ҳисобланган. Жобғулар подшоларга яқин кишилардан, уларнинг қариндошларидан, йирик уруғ-қабила бошлиқларидан тайинланган.

М.И.Филановичнинг фикрича, сиёсий тузилма сифатида Қанғ, эҳтимол, мил. авв II асргача шаклланган кўчманчи ва ярим ўтроқ қабиаларнинг Қанғ йўлбошчилари кўл остида бирлаштирилган турли-туман иттифоқларидан иборат бўлган. Дастлаб у унча катта бўлмаган қабиалар иттифоқидан иборат бўлиб, жанубда юечжилар ҳокимиятига бўйсунса, шарқда хуннларга қарам эди. Аммо, мил.авв. II-мил. II асрда аста-секинлик билан у қудратли давлатга айланади. Бу даврда Қанғ давлати манбаларда 120 минг деб кўрсатилувчи кучли қўшинга эга бўлган ва қўшни Хитойга нисбатан ғоятда мустақил

сиёсат олиб борган. Археологик манбаларнинг гувоҳлик беришича, Қанғ қўшинларидаги отлиқ суворийлар юечжи суворийлари каби юбка шаклидаги бурмали совут, кўкракка тақиладиган қалқон кийишган. Баланд пўлат ёқалар уларнинг бўйнини ҳимоя қилса, дубулғалар бошни омон сақлаган. Қуроллардан қиличлар, найзалар, жанговар болталар, камон ва ўқлар кенг тарқалган эди. Ҳар бир бўлинма аждар шаклидаги ўзининг махсус туғига эга бўлган. Демак, Қанғ давлати қўшинларида қуролланиш ва ҳарбий санъатга алоҳида эътибор берилган.[2]

Катта Хан сулоласи тарихида «қанғлилар мамлакати подшосининг турар жойи Лоюенидаги Битян шаҳрида» деб маълумот берилади. Бошқа тарихий манбаларда Лоюени номи учрамайди. Бинобарин, унинг қаерда жойлашганлиги аниқланмаган. К. Шониёзов Битян шаҳрини Тошкент воҳасида жойлашган деб ҳисоблайди. Чунки тарихий манбаларда айтилишича, Яксарт-Сирдарё бўйида қадимги Канха – Канка шаҳри харобалари жойлашган. Ю.Буряков узоқ йиллик археологик тадқиқотлар олиб бориш натижасида Канха шаҳри мил.авв. III-II асрларда пайдо бўлганлигини аниқлади. Демак, манбаларда эслатилган Битяннинг ташкил топган вақти Канка шаҳри пайдо бўлган даврга мос келади. Бу номлар битта шаҳарнинг икки хил номланишидир. Ушбу шаҳар Сирдарёнинг ўнг irmoқларидан бири Оҳангароннинг қуйи оқимида (ҳозирги Тошкент вил. Оққўрғон тумани

худудида) жойлашган.[1]
Канка ҳақида дастлабки
маълумотлар Авестонинг энг эски
қисмлари
бўлган Яштларда Турон
қабилаларининг турар-жойлари
сифатида
эслатилади. Сосонийлар даври (224-651
йй.) манбаларида бу шаҳар
«Қандеш» ёки «Қандиз» шаклида тилга
олинади. Шунингдек,
Фирдавсийнинг «Шоҳнома» асарида ҳам
Канка шаҳри бир нечта марта тилга
олинади. Ундан ташқари ўрта асрлар
географлари асарларида бу кўҳна шаҳар
«Кенкрак», «Харашкент», «Тарбанд»
номлари билан эслатиб ўтилади.
Юқорида эслатилган Катта Хан
сулоласи тарихида «Қанғ подшосининг
ёзги қароргоҳи Лоюенидан етти кун йўл
юриб бориладиган ерда жойлашган»
деган маълумот берилади. Ши-гу
солномаларида таъкидланишича «Қанғ
ҳокими қишда (совуқда), ёзда (иссиқ
пайтларда) бир ерда яшамас эди». Бу
билан бу фаслларда уларнинг турар-
жойлари бошқа –бошқа ерда бўлиши
ўқтириб ўтилади. К. Шониёзовнинг
фикрича, келтирилган ахборотдан Қанғ
давлати ўша даврларда (мил.авв. III-I,
мил. I-V асрлар) асосан ярим ўтроқ
қабилалар давлати эканлигини
тушуниб олиш қийин эмас. Ўтроқ
аҳолидан
ташқари Қанғ давлатининг чегарасида
бир қанча қабилалар мавжуд бўлиб,
улар деҳқончилик билан бир қаторда
чорвачилик билан ҳам шуғулланиб
келганлар. Улар баҳор ва ёз ойларида ўз
чорвалари билан кўчиб ёзги яйловларда
яшаганлар. Қишда эса анъанавий
қишлов жойларига кўчганлар. Антик
даврда Қанғ подшоларининг ёзги

қароргоҳлари анъанавий қишлов
жойларидан шимолда ўрта асрлардаги
Ўтрор шаҳри ўрнида ҳозирги
Қозоғистоннинг Арис ва Туркистон
шаҳарлари ўртасида жойлашган.
Кейинроқ, яъни, илк ўрта асрлар
даврига келиб ярим мустақил Чоч
хукмдорлари Ўтрорни ўз қўлларида
сақлаб қолганлар. Бу шаҳар уларнинг
ёзги қароргоҳи ҳисобланган.[3]

Мил.авв. II-I асрларга келиб Қанғ
давлати кучайиши натижасида бир
қанча вилоятлар унга тобе этилади. Н.
Я. Бичурин, Хитой солномаларида
қанғилиларга тегишли қўйидаги бешта
вилоятлар ҳақида маълумотлар
борлигини таъкидлайди: Сусе (Сусйе),
Фуму, Юни, Ги, Юегянь. Ушбу
вилоятларнинг қайси ҳудудларда
жойлашганлиги ҳақида тадқиқотчилар
орасида ягона фикр йўқ. Айрим
тадқиқотчилар (В. В. Бартольд, М. Е.
Масон, С. П. Толстов) Сусени-Кеш
(Шахрисабз), Фумуни-Зарафшондаги
Кушония, Юнини-Тошкент, Гини-
Бухоро, Юегянни-Урганч ва унинг
атрофлари билан айнан бир деб
ҳисоблайдилар. Аммо, Қанғга тобе
вилоятларнинг бундай
жойлаштириш тўла ҳолда илмий
асосланмаган бўлиб, мунозарали
ҳисобланади.[4]

Қанғ давлатининг этник таркиби
хилма-хил бўлиб, унинг анчагина
катта ҳудудларида Суғдиёна, Хоразм ва
Тошкент воҳасида яшовчи
деҳқончилик, хунармандчилик ва савдо-
сотиқ билан шуғулланиб келган
ўтроқ аҳоли билан биргаликда
кўчманчи ва ярим кўчманчи чорвадар
қабилалар (саклар, массагетлар,
тоҳарлар, аланлар ва бошқалар)
истиқомат қилганлар. Сирдарёнинг

ўрта оқимида яшаган қанғлилар Қанғ давлати ташкил топишида асосий ўринни эгаллаган бўлиб, Қанғ подшолари асосан қанғлилар бўлган. Мил.авв. II - мил. II асрларда Қанғ давлати ўз ривожланишининг юқори чўққисига кўтарилади. Қанғ подшоларига бўйсунувчи ярим мустақил вилоятларни бирлаштирган бу давлат ўз вақтида анчагина кучли бўлиб, ўзбек давлатчилиги тарихида ўз ўрнига эгадир. Агарда антик даврда Ўрта Осиёнинг жанубида шаклланган Кушон ва Парфия давлатлари Аҳамонийлар, Александр Македонский, Салавкийлар асос солган давлатлар анъаналарини ўзлаштириб тараққий этган бўлса, Қанғ давлати тараққиётида кўчманчилар давлатчилиги белгилари борлиги билан ажралиб туради. Бизга қадар етиб келган ёзма манбалар ва бугунга қадар олинган археологик маълумотларга асосланган тадқиқотчилар Қанғ

давлати, унинг таркиби, сиёсий, маданий ва иқтисодий тарихини ёритишга, мазкур сиёсий бирлашмада давлатчилик бошқарувининг шаклланиши ва ривожланиши хусусида ўз муносабатларини билдирадилар.[5]

Манбалар Қанғ подшоларининг номлари ҳақида маълумотлар бермайди. Фақат шу нарса маълумки, улар ўз номлари билан биргаликда уруғ номини ҳам қўллаганлар ва «Қанғ хонадони ҳукмдори» деб аталганлар. Қанғда сайланган ҳукмдорнинг ҳокимияти оқсоқоллар кенгашига таянгани ва айна пайтда кенгаш томонидан чеклаб қўйилганини кузатиш мумкин. Қанғ ҳукмдорларининг қандай унвон билан аталганлиги маълум. Аммо, кенгашдаги зодагонлар вакиллари қандай аталганлиги турли баҳсларга сабаб бўлган. Антик даврдаги усунлар, юечжилар ва қанғларнинг ҳукмдорлари ябғу унвони билан аталган.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Б.Эшов ва А.Одилов Ўзбекистон тарихи :Ташкент -2014
2. Захидов П. Государство Кангюй. – Ташкент, 2009
3. Ртвеладзе Э.В., Саидов А.Х., Абдуллаев Е.В. Қадимги Ўзбекистон цивилизацияси: давлатчилик ва ҳуқуқ тарихидан лавҳалар. –Тошкент: Адолат, 2001.
4. Шониезов К. Қанғ давлати ва қанғлилар. – Тошкент, 1995
5. Мавлонов У. Марказий Осиёнинг қадимги йўллари: шаклланиши ва ривожланиш босқичлари. - Тошкент: Академия, 2008.
6. Назиров Б. С. СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИДА ИЛК ОТ СПОРТИ КЛУБЛАРИ //ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ. – 2021. – Т. 4. – №. 11.
7. Nazirov B. S. MASTER WHO DEVOTED HIS LIFE TO SPORTS //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 6. – С. 78-82.
8. Nazirov B. S. The first horse clubs in surkhan oasis //ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL. – 2021. – Т. 11. – №. 2. – С. 1228-1231.

9. Nazirov B. S. Establishment of a new legal system in the field of physical culture and sports in Uzbekistan in 2017–2020 //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2021. – T. 10. – №. 10. – C. 1081-1084.
10. Nazirov B. S. O'ZBEKISTONDA 2017-2020 YILLARDA JISMONIY MADANIYAT VA SPORT SOHASIDA YANGI ME'YORIY-HUQUQIY TIZIMNING YO'LGA QO'YILISHI //Academic research in educational sciences. – 2021. – T. 2. – №. 4. – C. 1687-1693.
11. Bozorov Quvonchbek Dilmurod o'g'li, Panjiyev Jamshid Tohir o'g'li, & Xolboyev Jorabek Lutfullo og'li. (2021). Abu Ali ibn Sina and Medicine. Texas Journal of Medical Science, 3, 44–47.